

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Ailesi'ne teşekkürlerimizle. “R. Chaim Schimmel’in Tora’sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçekte değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna’yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift.” – Rabi Sacks

Pinehas

Kanay

Pinehas’la birlikte Yisrael’in dünyasına yeni bir tip girmektedir: *Kanay*. Bu sözcük, Tanrı’ya karşı işlenen bir suçu sanki kendisine karşı işlenmiş gibi algılayan ve buna kıskançlıkla, ödün vermez bir tutumla karşılık veren kişiyi belirtir:

“*Koen* Aaron’un oğlu Elazar’ın oğlu Pinehas, içlerinde Benim Adıma kıskançlıkla davranarak, gazabımı Bene-Yisrael’in üzerinden geri çevirdi ve [böylece] Bene-Yisrael’i kıskançlığımla tüketmedim.”
(*Bamidbar* 25:11)

Asırlar sonrasında onu, yine *kanay* terimiyle özdeşleşen Tanah’taki diğer sima izlemiştir: Horev Dağı’nda Tanrı’ya “Orduların Tanrısı *A-Şem* Adına büyük bir kıskançlık duydum” (*Melahim I* 19:14) diye anlatan Peygamber Eliyau.

Aslına bakılırsa, geleneklerimiz, bu iki simayı birbirine daha da yakın bir düzeyde tanımlamış ve ilişkilendirmiştir: “Pinehas, Eliyau’dur” (*Yalkut Şimoni*, Tora, 771). Pinehas, der Targum Yonatan (*Bamidbar* 25:12), “ebediyen yaşayan ve Günlerin Sonu’nda kurtuluşun müjdecisi olacak olan bir melek haline gelmiştir”.

Burada gerçekten de büyüleyici olan, Yahudiliğin – hem Tanah döneminde hem de sonrasında – *kanay* fikrine olan yaklaşım şeklindedir. Öncelikle gelin, iki olayın bağlamını hatırlayalım.

İlk olay Pinehas’la ilgili olandır. Bene Yisrael’e beddua etmekte başarısız olan Bilam, bunun ardından bir plan akıl etmiş ve başarılı olmuştu. Moav kadınlarını, Yisrael erkeklerini baştan çıkarmaya ve sonra da putperestliğe sevk etmeye ikna etmişti. Planı başarıya

ulaşmış ve bunun yoğun bir Tanrısal öfkeyi uyandırmasıyla birlikte, Yisrael içinde bir ölüm salgını patlak vermişti. Bu yetmiyormuş gibi, Şimon kabilesi liderlerinden Zimri, Midyan’lı bir kadını kampa getirmiş ve ikisi burada pervasızca ilişkiye girmişti. Pinehas, belki de Moşe’nin kendisini güçsüz hissettiğini sezdiği için – zira Moşe de Midyan’lı bir kadınla evliydi – inisiyatifi eline alarak, günah işleyen bu çifti öldürmüş, hem bu terbiyesizliğe hem de Yisrael’den 24.000 kişinin ölümüne yol açan salgına son vermişti. Pinehas’ın hikâyesi budur.

Eliyau’nun hikâyesi ise, Ahav’ın, kuzeydeki Yisrael Krallığı tahtına çıkmasıyla başlar. Kral, Tsidon kralının kızı olan İzevel ile evlenir ve onun etkisi altında, krallığa Baal tapınmasını sokarak, bir pagan tapınağı inşa eder ve Şomron’da, Ugarit ana tanrıçası Aşera’yı onurlandıran bir sütun diker. Bu sırada İzevel, “*A-Şem*’in peygamberlerini” öldürmek üzere bir plan organize etmektedir. Tanah (*Melahim I* 16), Ahav hakkında “*A-Şem*’in gözlerinde, kendisinden önceki herhangi birinden daha çok kötülük yaptı” diye anlatır.

Eliyau, kralı ve Baal’a tapan halkı cezalandırmak üzere bir kuraklık yaşanacağını duyurur. Ahav’la yüzleşince, Eliyau ona meydan okur. 450 sahte Baal peygamberini bir test için Karmel Dağı’na toplamasını söyler. Herkes bir araya geldikten sonra Eliyau testin nasıl yapılacağını açıklar. Peygamberlerin her biri *korbanlar* hazırlayacak ve kendi ilahına seslenecektir. Aynısını Eliyau da yapacak, Tanrı’ya dua edecektir. Göklere ateş inmesini sağlamayı başaran taraf, gerçek Tanrı’yı teyit etmiş olacaktır. Baal peygamberleri kabul ederler, kendi hazırlıklarını yaparlar ve sonra kendi ilahlarına seslenirler, ama hiçbir şey olmaz.

Ender görülen aşağılayıcı bir mizahla, Eliyau onlara daha yüksek sesle bağırmaclarını söyler. Belki, der, Baal meşguldür veya yoldadır, ya da şekerleme yapıyordur. Sahte peygamberler işi çılgnılığa vururlar, kanları akana kadar bedenlerini yaralarlar, ama hâlâ hiçbir şey olmamaktadır. Sonra Eliyau kendi *korbamı* hazırlar ve halktan bu *korbam*, yanmasını daha da zorlaştıracak şekilde üç kez su ile bol bol ıslatmalarını ister. Ardından Tanrı'ya seslenir. Göklenden bir ateş inerek *korbam* yakıp tüketir. Huşuya kapılan halk haykırır: “*A-Şem – O’dur Tanrı! A-Şem – O’dur Tanrı!*”. İşte bizim Yom Kipur’un sonunda, Neila’nın doruk noktasında söylediğimiz bu sözlerin kaynağı burasıdır. Halk bunun ardından Baal’ın sahte peygamberlerini infaz eder. *A-Şem*’in haklılığı herkesçe görülmüştür.

Pinehas ve Eliyau’nun birer inanç kahramanı olduklarına şüphe yoktur. Ulusun dini ve ahlaki bir kriz ve somut bir Tanrısal öfke ile yüz yüze kaldığı bir zamanda, açılan gediği kapatmak için öne çıkmışlardı. Diğer herkesin en iyi ihtimalle duruma seyirci kaldığı bir zamanda harekete geçmişlerdi. Bunu yaparken hayatlarını riske atmışlardı. Kalabalık güruhların kendilerine karşı gelip onlara saldırma olasılığı konusunda pek az şüphe olabilir. Gerçekten de, Karmel Dağı’ndaki testten sonra İzevel, Eliyau’nun öldürülmesini sağlama niyetini açıkça ifade etmiştir. Her iki adam da Tanrı’nın uğruna ve ulusun dini refahı uğruna hareket etmişti. Ve Bizzat Tanrı da, Tora’da birçok kez *kanay*, yani ‘tutkulu, kıskanç, ödiün vermeyen’ ifadesiyle anılmaktadır.

Ne var ki, hem yazılı hem de sözlü Tora’da Pinehas ve Eliyau’ya yönelik yaklaşım derin bir çelişki sergilemektedir. Tanrı, Pinehas’a “barış antlaşmamı” vermiştir. Başka bir deyişle, Pinehas’ın bir daha asla *kanay* rolünü üstlenmesi gerekmecektir. Gerçekten de, Yahudilikte, insan kanı dökmek, Mabet’teki ibadetle bağdaşmaz (Kral David’in Bet Amikdaş’ı inşa etmesi tam da bu sebeple yasaklanmıştı: bkz. Divre Ayamim I 22:8, 28:3). Eliyau’ya gelirsek; o da Tanah’taki en etkili sahnelerden birinde Tanrı tarafından üstü kapalı bir şekilde azarlanmıştır. Horev’de durduğu sırada Tanrı ona bir kasırğa, deprem ve ateş gösterir, ama Tanrı bunların hiçbirinde değildir. Ardından Tanrı, Eliyau’ya “tiz, dingin bir sesle” gelir (Melahim I 19). Sonra Eliyau’ya ikinci kez sorar: “Burada ne yapıyorsun?” Ama Eliyau ilk seferde söylediklerini kelime kelime tekrarlar: “Orduların Tanrısı *A-Şem* Adına büyük bir kıskançlık duydum.” Tanrı, Eliyau’ya Kendisi’nin şiddetli çatışmalarda

değil, nezakette ve yumuşak sözlerde bulunabileceğini anlatmaya çalışsa da, Eliyau bunu anlamamıştır. Bunun üzerine Tanrı ona Elişa’yı halefi olarak atamasını söyler.

Başka bir deyişle, Pinehas ve Eliyau, her ikisi de Tanrı tarafından nazikçe paylanmıştı.

Alahasal açıdan Pinehas’ın ortaya koyduğu emsal son derece kısıtlıdır. Her ne kadar yaptığı eylem kanuna uygun idiyse de, Hahamlarımız buna rağmen, şayet Zimri dönüp Pinehas’ı öldürseydi, nefsi müdafaa ile hareket etmiş olacağını ve cinayetten sorumlu olmayacağını söylemişlerdir. Öte yandan Pinehas Zimri’yi onun ahlaksızca davranışından *bir an sonra* öldürmüş olsaydı, cinayetten sorumlu olacaktı. Ve eğer Pinehas bir mahkemeye gidip, yapmak üzere olduğu şeyi yapmasının caiz olup olmadığını sorsaydı, cevap hayır olurdu. Bu, *alaha veen morin ken*, “Alaha böyledir; ama bu yönde talimat verilmez” (Sanedrin 82a) kuralının geçerli olduğu nadir örneklerden biridir.

Bu ahlaki ikircikliğin sebebi nedir? Bunun en basit cevabı şudur: *Kanay*, kanunun parametreleri içinde hareket etmemektedir. Zimri idam cezasını gerektiren bir günah işlemiş olabilir; ama Pinehas bu cezayı bir yargı süreci gerçekleştirilmeden uygulamıştır. Eliyau Yisrael’in içinden putperestliği kaldırma gereği doğrultusunda hareket etmiş olabilir, ama normalde Yahudi kanununa göre yasak olan bir eylemde bulunmuş, Bet Amikdaş’ın dışında bir *korban* gerçekleştirmiştir. Yahudi kanununda, kralın veya mahkemenin, sosyal düzeni temin etmek amacıyla yasanın öngörmediği bir cezayı uygulama yetkisine sahip olduğu hafifletici koşullar, evet, vardır (bkz. Rambam, İlhot Sanedrin 24:4; İlhot Melahim 3:10). Ancak Pinehas ne bir kraldı, ne de mahkemenin temsilcisi olarak hareket ediyordu. Kendi inisiyatifleriyle eyleme geçmiş, kanunu kendi ellerine almıştı (*avid dina lenafşe*). Bunun haklı gerekçelere sahip olduğu ve eylemsiz kalmanın felaket niteliğinde sonuçlara açacağı durumların var olduğu doğrudur. Fakat genel anlamda bunu yapma yetkisine sahip değiliz, çünkü bunun sonucu büyük bir ölçekte kanunsuzluk ve şiddet olacaktır.

Daha derin bir bakışla, *kanay* kendisini bir bakıma Tanrı’nın yerine koymaktadır. Raşi’nin “Pinehas, içlerinde Benim Adıma kıskançlıkla davranarak, gazabımı Bene-Yisrael’in üzerinden geri çevirdi” pasuğu hakkında söylediği gibi, Pinehas “Benim intikamımı aldı ve benim göstermem gereken

öfkayı gösterdi” (Raşı’nın Bamidbar 25:11 açıklaması).

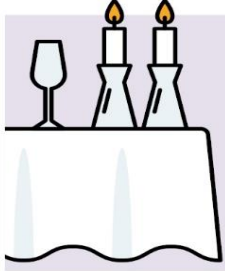
Yahudilikte bize “Tanrı’nın yollarında yürümemiz” ve O’nun niteliklerini taklit etmemiz emredilmiştir. “O nasıl merhametli ve lütufkâr, sen de merhametli ve lütufkâr ol.” Ancak konu ceza vermek veya intikam almak olduğu zaman bu söz konusu değildir. Her şeyi bilen Tanrı bir cezayı resmi bir yargı süreci gerçekleştirmeden uygulayabilir; ama sadece birer insandan ibaret olan bizler bunu yapamayız. Adaletin, bizim değil, sadece Tanrı’nın yetkisi altında olan belli başlı türleri vardır.

Kanunu kendi ellerine alan *kanay*, ahlaki tehlikeyle yüklü bir yola çıkmış olur. Bu tür bir eylem ancak en kutsal bireyler tarafından, hayatlarında yalnızca bir kez ve sadece ulusun risk altında olduğu en mücbir koşullarda, yapılabilecek başka bir şeyin ve yapacak başka kimsenin olmadığı bir zamanda yapılabilir. O

zaman bile, *kanay* bir mahkemeden izin isteyecek olursa, ona bu izin verilmeyecektir.

Pinehas, ismini, Moşe’nin Tanrı’dan kendisine bir halef tayin etmesini istediğı *Peraşa*’ya vermiştir. Kotzker Rebbe, Rabi Menahem Mendel, bu göreve Yeoşua’nın yerine neden günün kahramanı Pinehas’ın atanmadığını sorar. Cevabı, bir *kanay*ın lider olamayacağı şeklindedir. Liderlik, sabır, hoşgörü ve uygun sürece saygıyı gerektirir.

II. Bet Amikdaş’ın son günlerinde kuşatma altındaki Yeruslayim’de bulunan *kanaylar*, şehrin yıkılmasında kayda değer bir rol oynamışlardı. Onlar, şehir surlarının dışındaki Romalılardan çok, birbirleriyle savaşma derdindeydi. Dini yaşamda hiçbir şey şevkli tutku kadar riskle yüklü ve hiçbir şey Tanrı’nın Eliyau’ya öğrettiğı, Tanrı’nın güç kullanımında değil, günahkârı günahından döndüren tiz, dingin seste bulunduğu gerçeğı kadar ikna edici değildir. İntikama gelince – o yalnızca Tanrı’ya aittir.

Şabat Sofrası İçin Tartışma Soruları

1. Öfke nedeniyle harekete geçmekle adalet uğruna harekete geçmek arasındaki farkı ayırt edebilir misiniz?
2. Pinehas gibi biri, kahramanca bir duruş sergiledikten sonra bile neden liderlik etmek üzere seçilmemiş olabilir?
3. İnsanı iyi bir lider yapan nedir? İdeal liderlik nitelikleri farklı bağlamlarda değişkenlik gösterebilir mi?